

Міжнародна допомога українським бібліотекам у час війни: приклад Британської бібліотеки

Розпочата Росією війна проти України стала порушенням усіх міжнародних норм і визнаних після Другої світової війни кордонів. Надзвичайна самовідданість і мужність українських воїнів вже у перший період навали викликали повагу й солідарність зарубіжних країн з Україною у її боротьбі з загарбниками. Водночас жорстокі бомбардування й масовані постійні обстріли далекобійними ракетами українських міст і сіл, тотальне руйнування багатьох із них викликали занепокоєння щодо збереження численних українських культурних пам'яток, музеїв, бібліотек, і насамперед тих, що володіють фондами рідкісних і цінних видань. Крім того, під загрозою втрати опинилися і створені у бібліотеках значні електронні ресурси, у т. ч. е-каталоги, що налічують сотні тисяч записів.

Вияви солідарності. Однією з перших на ці тяжкі для України події відгукнулася Великобританія. У перший же день вторгнення, 24 лютого 2022 р., прем'єр-міністр країни Борис Джонсон у зверненні до своєї нації висловив підтримку українському народу. Його слова давали надію: «І я кажу українцям у цю хвилину відчайдушної боротьби: ми з вами, ми молимося за вас і ваші родини, і ми на вашому боці». У своїй промові Б. Джонсон повідомив про телефонну розмову з Президентом України В. Зеленським того ж дня, майже відразу по четвертій годині ранку, й наголосив, що британці співпрацюватимуть з українцями для забезпечення відновлення суверенітету та незалежності України стільки часу, скільки це буде необхідно. Нині усім відомо, що гуманітарна й військова допомога уряду Великобританії стала неоціненною. А ще – прийом біженців, підтримання санкцій проти агресора, дипломатична підтримка.

Наступного дня, 25 лютого 2022 р., Британський конгрес тред-юніонів, який об'єднує усі профспілки країни, також засудив незаконне вторгнення в суверенну державу і закликав Росію поважати територіальну цілісність України. Конгрес підтримав заклик Управління Верховного комісара ООН у справах біженців до урядів сусідніх країн тримати кордони відкритими для всіх, хто потребує безпеки, і звернувся до власного уряду з проханням надавати гуманітарну допомогу вимушено переміщеним особам і приймати біженців, які бажають приїхати до країни.

Британська бібліотека (далі ББ), яка є Національною бібліотекою Об'єднаного Королівства, з перших днів війни оголосила про свою позицію на боці України. 28 лютого 2022 р. директор ББ Роланд Кітінг оприлюднив звернення з приводу агресії Росії, повідомивши в ньому, зокрема, про свою солідарність із Національною бібліотекою України імені В. Вернадського й надісланий ним лист підтримки на адресу її директора, д-ра Любові Дубровіної. Р. Кітінг наголосив, що хоча бібліотеки мають завжди зберігати політичний нейтралітет, масштаб і серйозність трагічних подій в Україні вимагають негайного виявлення підтримки та солідарності. Того ж вечора годинникова вежа будівлі Британської бібліотеки у Лондоні була підсвічена у кольорах українського прапора.

Головний бібліотекар ББ Ліз Джоллі підписала звернення Британського інституту бібліотечно-інформаційних фахівців (CILIP) від 28 лютого 2022 р., у якому висловлювалася підтримка та солідарність з бібліотекарями в Україні, і заклик до уряду Великобританії та міжнародного співтовариства зробити все можливе для відновлення

миру та безпеки («Statement of solidarity with librarians, archivists and information professionals in Ukraine», <https://www.cilip.org.uk/news/597028/Statement-of-solidarity-with-librarians-archivists-and-information-professionals-in-Ukraine.htm>).

Рада слов'янських та східноєвропейських бібліотечно-інформаційних служб (COSEELIS) з центром у Британській бібліотеці також 28 лютого 2022 р. оприлюднила свою заяву з приводу вторгнення. У ній йшлося про те, що Рада є разом з Україною й українцями, як у їхній країні, так і у діаспорі, та тими, хто шукає притулку у світах (<https://coseelis.wordpress.com/page/3>).

28 лютого 2022 р. відома Європейська електронна бібліотека «Європіана», одним із головних постачальників е-ресурсу до якої є Британська бібліотека, також повідомила про свою солідарність із народом України, наголосивши, що у цей критичний час культурна спадщина, яка є життєво важливою для розуміння того, хто ми є, звідки прийшли й ким можемо стати, перебуває під загрозою, і робота з просування наших спільних цінностей і цілей стає важливішою, ніж будь-коли (Statement of solidarity with Ukraine | Europeana Pro).

У ці перші й наступні дні траплялися й інші, не такі медійні, але зворушливі події. Скажімо, 27 лютого 2022 р. співробітник Бібліотеки Грехем Ньюбай (Graham Newby) намалював й поширив по корпоративній бібліотечній соціальній мережі ББ – Yammer свій малюнок із зображенням українців, що переховуються у бомбосховищі, а дитина на тлі українського прапора виводить на стіні слово «Свобода». Автор супроводив малюнок словами, що думками він – з українським народом. Пізніше Г. Ньюбай зобразив захисників Азова, використавши елементи відомої фотографії з променем світла у підвалі, де перебували воїни; а також Різдвяний вечір українців в умовах блекауту.

Турбуючись про колег, пов'язаних тим чи іншим чином з Україною, керівниця відділу кадрів ББ Джес Рай (Jas Rai) невдовзі після вторгнення, 3 березня 2022 р., розіслала лист співробітникам Бібліотеки про те, що ситуація в Україні є тривожною для багатьох людей, які працюють у книгозбірні, тому адміністрація ББ хоче переконатися, що усі, хто потребує, відчувають повну підтримку в цей складний час. У листі пропонувалося звернутися за емоційною підтримкою до Програми допомоги працівникам, яка працює цілодобово, сім днів на тиждень, або до свого безпосереднього керівника чи представника профспілки, а також фахівців із психологічної підтримки та до інших ресурсів, присвячених психічному здоров'ю, й надавалися відповідні е-посилання. Повідомлялося також, що уряд Великої Британії надає поради людям, які мають друзів чи родичів в Україні, і українцям, що мешкають тут, й перелічувалися посилання на відповідні е-ресурси. Через кілька днів менеджером з охорони здоров'я та добробуту Британської бібліотеки було розіслано додатковий перелік е-ресурсів із психологічної допомоги.

У ці дні директор Британської бібліотеки Р. Кітінг запросив до себе на розмову і автора цих рядків, яка проходила там річне наукове стажування за Програмою уряду Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії – Chevening Scholarship Programme (<https://www.gov.uk/government/organisations/chevening-foundation>). Він цікавився ситуацією в нашій країні й у бібліотеках, розпитував про родину, яка перебувала в Україні. Звичайні бібліотекарі також пропонували свою допомогу.

Ініціативи зі збереження українських е-ресурсів. Світова, у т. ч. британська бібліотечна спільнота, щодня мала все нові свідчення цілеспрямованого нищення російськими окупантами українських закладів культури. Ще у перший період війни було розбомблено Драматичний театр у Маріуполі та Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди на Харківщині, спалено історико-краєзнавчий музей

в Іванкові, де зберігалися картини всесвітньо відомої художниці Марії Примаченко, зруйновано Чернігівську обласну бібліотеку для юнацтва, що містилася у будинку В. Тарновського XVIII ст., й вщент спалено бібліотеку у селі Підгайне на Київщині¹.

У відповідь на це з'явилися ініціативи зарубіжних бібліотекарів, зокрема, з оцифрування української культурної спадщини, до яких долучилися фахівці з різних країн, у т. ч. й з Великобританії. Найвідоміша з них – «Збереження української культурної спадщини онлайн» («Saving Ukrainian Cultural Heritage Online», <https://www.sucho.org>). Співзасновниками ініціативи стали Анна Кіяс (Університет Тафтса) та Квінн Домбровський (Стенфордський університет) з США і Себастьян Майсторович (Австрійський центр цифрової гуманітаристики й культурної спадщини). Вони вирішили терміново заархівувати е-ресурси, що зберігалися на вебсайтах українських установ культурної спадщини, і насамперед бібліотек. Вже до 1 березня 2022 р. ними було створено вебсайт цієї ініціативи, швидко підготовлено навчальний посібник та настанови учасникам проекту – волонтерам, яких на кінець квітня зареєструвалося вже понад 1300. Були прийняті рішення щодо принципів опису, розроблено структуру метаданих, записано відеоінструкцію, котру мав переглянути кожен волонтер, що починав працювати з метаданими². Станом на 8 травня 2022 р. повідомлялося про збереження вже понад 30 ТБ відсканованих документів, творів мистецтва та інших цифрових матеріалів із понад 3500 сайтів українських музеїв, бібліотек та архівів.

Вебархів Об'єднаного Королівства (UK Web Archive, UKWA) виступив з іншою ініціативою, а саме: архівувати вебсайти своєї країни, що відображають війну в Україні. Цей вебархів є консорціумом шести бібліотек країни (на чолі з Британською бібліотекою), які отримують обов'язковий примірник, у т. ч. електронний. Відповідно до Положення про недрукований обов'язковий примірник (Non-Print Legal Deposit Regulations, 2013) ці шість бібліотек з квітня 2013 р. архівують весь вебдомен Великої Британії. Як окреме, у вебархиві нині виділено зібрання, присвячене війні в Україні та пов'язаними з нею енергетичними, сільськогосподарськими та іншими проблемами. Зібрання налічує зараз 294 вебсайти (Ukraine 2022 | UKWA Topics and Themes) і продовжує поповнюватися.

Варто згадати і Міжнародний консорціум зі збереження інтернет-вмісту (International Internet Preservation Consortium, IIPC, <https://netpreserve.org>), активним членом якого є Британська бібліотека зі своїм ресурсом «UK Web Archive». IIPC було створено ще у 2003 р. для координації зусиль щодо збереження інформації, представленої в Інтернеті, для майбутніх поколінь. Консорціум також долучився до архівування е-ресурсів нашої країни, зокрема, українського сегменту на платформі Телеграм, і саме тієї частини повідомлень, що стосувалися війни Росії в Україні. Архівуються IIPC також ресурси про російсько-українську війну англійською, німецькою, французькою та ін. мовами. 31 серпня 2022 р. Консорціумом було навіть проведено спеціальний вебінар «Веб-

¹ Станом на 25 лютого 2023 р. Міністерство культури та інформаційної політики України повідомило про те, що збитків зазнали 1322 об'єкти культурної інфраструктури, з них 508 бібліотек.

² На початку червня 2022 р. знаний шокквартильник із каталогізації та класифікації «Cataloging & Classification Quarterly» надрукував інтерв'ю з головними виконавцями проекту (Jones E., Kijas A., Wingate A., Bowen J., Diken T., Martin K., Rakityanskaya A., Kisselstein K., Spectre R. Interview with Volunteers for Saving Ukrainian Cultural Heritage Online (SUCHO). *Cataloging & Classification Quarterly*. 2022. Vol. 60, N 3–4, p. 225–242).

архівування війни в Україні» (<https://netpreserve.org/event/iipc-webinar-web-archiving-the-war-in-ukraine>). Підсумки цієї діяльності за рік й аналіз зібраного ресурсу відображено в аналітичному матеріалі «Рік потому: оновлення зібрання CDG «Війна в Україні», підготовленому кураторами цього напрямку й опублікованому 27 березня 2023 р. (<https://netpreserveblog.wordpress.com/tag/ukraine-2022-collection>).

Допомога у збереженні фондів. Британські фахівці постійно переймалися станом збереження наших фондів в умовах щоденного бомбування та обстрілів, нерідко відсутності опалення та електроенергії, а отже, й нормальних умов для зберігання. Тому вони почали збирати кошти для придбання консерваційних та пакувальних матеріалів й іншого обладнання, необхідного для захисту, збереження, можливої евакуації чи переміщення фондів в умовах війни.

Завдяки матеріально-технічній та фінансовій підтримці Міжнародного альянсу із захисту спадщини в зонах конфлікту (International Alliance for the Protection of Heritage in Conflict Areas, ALIPH), Інституту консервації³ (Institute of Conservation, ICON) та Міжнародної ради музеїв (International Council of Museums, ICOM) Британська бібліотека разом з іншими установами культурної спадщини з усієї Великобританії долучилася до закупівлі та доставки матеріалів для реставрації і консервації зі списку, який надіслав Національний науково-дослідний реставраційний центр України. При цьому особливої уваги потребувало і вивчення шляхів доставки дерев'яних ящиків, пакувальних і консерваційних матеріалів та обладнання, що було нелегким завданням. Вантаж із Великобританії прибув до Львова 23 липня 2022 р., де ящики та матеріали були розвантажені для подальшого розподілу в Україні. Частина матеріалів надійшла і до Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. У вересні 2022 р. було також зібрано цілу студію консервації в Лондоні, яку передали до Національного науково-дослідного реставраційного центру України у Києві. Цим акціям у підтримку України була присвячена окрема ілюстрована стаття «Підтримуючи Україну» («Supporting Ukraine») у грудневому номері 2022 р. бюлетеня для працівників ББ «Shelf Life».

Прикладом уваги, допомоги й співпраці з українськими фахівцями є зусилля ББ з перекладу українською мовою 17 відео Британської бібліотеки про цифрове збереження та консервацію видань для використання їх українськими бібліотекарями (<https://www.youtube.com/playlist?list=PL6lQZb2bmnsKIExBDPU1XN8mQpC3sCYPy>). Автор цих рядків також долучалася до редагування тексту субтитрів.

Матеріально-технічна допомога. З перших місяців війни підтримка українців у боротьбі з агресором була відчутною не лише у допомозі з боку британського уряду сучасним озброєнням, гуманітарними вантажами і т. п. Наші колеги також намагалися допомогти. Так, ще 7 березня 2022 р. профспілка Prospect, членами якої є багато бібліотекарів, у т. ч. Британської бібліотеки, і котра разом з іншими профспілками засудила вторгнення Росії в Україну й виловила свою солідарність з українським народом, почала збирати пожертви та надавати іншу допомогу нашій країні, зокрема, співпрацюючи з благодійною організацією War Child, яка захищає дітей у зонах воєнних дій. А співробітник Бібліотеки Д. Лухічі (D. Louhichi) з 1 по 31 березня 2022 р. зорганізував забіги (на 5 км) «Біг заради миру» з метою збору коштів на допомогу Україні.

³ Інститут консервації видає спеціальний фаховий журнал «Journal of the Institute of Conservation», який виходить тричі на рік: у лютому, червні й жовтні, у відомому видавництві Taylor & Francis. Понад 2600 примірників розсилаються по всьому світу фахівцям з консервації, студентам і науковцям.

Атаки на українські енергетичні об'єкти, їх руйнування й позбавлення цивільних громадян, соціальних та освітніх установ, лікарень доступу до електроенергії восени і взимку 2021–2022 р. не залишили байдужими наших колег у Британії. У найдовшу ніч 21 грудня 2022 р. ББ ввечері вимкнула світло на одну годину на знак солідарності з Україною, приєднавшись до міжнародної акції #LightUpUkraine. Це робилося для привернення уваги світової громадськості до гуманітарної ситуації в Україні, яка потерпала від російських бомбувань і знеструмлення. Мета – зібрати 10 млн доларів на купівлю 1000 генераторів для українських лікарень. Як відомо нині, лікарні були забезпечені генераторами й пережили зиму, у т. ч. й завдяки цій акції.

Робота з українськими біженцями; проєкти «Книги без кордонів» та «Книжкова полиця». У зв'язку з прибуттям досить значного числа біженців з України у червні 2022 р. Британською бібліотекою було оголошено про спрощення процедури отримання ними читацького квитка. Зазвичай для цього потрібно надати документ, що посвідчує особу, і підтвердження місця проживання. Біженцям достатньо було підтвердити свою тимчасову адресу.

А 11 серпня 2022 р. у Британській бібліотеці за участі Посольства України та першої леді України Олени Зеленської (онлайн) відбулася презентація проєкту українського уряду «Книжки без кордонів» на допомогу українським біженцям. Британською Службою ліцензування видавців (Publishers' Licensing Services) та фахівцями з книгодрукування британської друкарні Halstan було профінансовано та видано 16 тис. книжок українською мовою для українських дітей – біженців з України в рамках цього проєкту. Українські видавці надали макети та дозволи на 16 книжок для читачів віком від 3 до 17 років, а друкарня Halstan їх виготовила, починаючи від дитячих видань з картинками й закінчуючи прозою для молоді. І хоча при ближчому ознайомленні з самими книжками виявилось, що частина з них є зовсім невідомих авторів і досить невисокої якості змісту, невідомим залишилося, хто саме і за якими критеріями відбирав їх для проєкту, сподіватимось, що здебільшого він свою місію виконав.

4 травня 2023 р. Олена Зеленська особисто відвідала Британську бібліотеку разом з дружиною прем'єр-міністра Акшатою Мурті (Akshata Murty). Куратор українського зібрання ББ К. МакЕлванні ознайомила першу леді з виданнями українського фонду Бібліотеки – від рідкісних книг 16-го століття до листівок Євромайдану 2013–2014 рр. Після цього О. Зеленська разом з директором ББ Р. Кітінгом презентували проєкт «Українська книжкова полиця» у Великобританії. Загалом проєкт «Українські книжкові полиці у світі» («Ukrainian Bookshelves Worldwide») спрямований на поширення українських видань для дітей-біженців, що опинилися за кордоном. Тепер він розпочався і у Великобританії, за допомогою Посольства України. «Українська книжкова полиця» є продовженням роботи, у т. ч. й Британської бібліотеки, яка проводилася минулого року за згаданим вище проєктом «Книги без кордонів».

Популяризація української літератури і культури у Британській бібліотеці. ББ володіє значним фондом українських видань, у т. ч. рідкісних. Від «Букваря» Івана Федорова 1574 р. (доступний тут: https://access.bl.uk/item/viewer/ark:/81055/vdc_100022833688.0x000002#?c=0&m=0&s=0&cv=7&xywh=-1005%2C0%2C10919%2C6671) та першої книжки кишенькового видання «Кобзаря» 1881 р., надрукованого М. Драгомановим у Женеві (зберігся лише у ББ та колекції Шевченкіани Ю. Меженка) – до сучасних видань, які Бібліотека постійно комплектує. Ще у перші дні агресії у знак солідарності з нашою країною британські колеги підготували спеціальний випуск блогу Європейських

студій «Українські зібрання у Британській бібліотеці» (Ukrainian collections in the British Library – European studies blog, 3 березня 2022 р.).

Крім того, блог Європейських студій впродовж року опублікував цілу низку інших публікацій з української тематики. Серед них:

- ✓ «Рідкісні видання «Кобзаря» Тараса Шевченка в Британській бібліотеці» / Надія Стрішенець. 10 березня 2022 р. (Rare editions of Taras Shevchenko's «Kobzar» in the British Library – European studies blog);
- ✓ «Він жив, як учив, а учив, як жив: Український філософ і поет Григорій Сковорода» / Надія Стрішенець. 2 грудня 2022 р. (He lived as he taught, and taught as he lived: Ukrainian philosopher and poet Hryhorii Skovoroda – European studies blog);
- ✓ «Цифрова Шевченкіана – спільний англо-український проєкт» / Надія Стрішенець. 10 березня 2023 р. (Digital Shevchenkiana – a Joint English-Ukrainian Project – European studies blog). Останній проєкт важливий тим, що в умовах руйнівної війни і відповідно загрози культурній спадщині такі оцифровані зібрання сприяють хоча б частковому її збереженню, адже вони перебувають на серверах закордонних установ. Оцифрування в умовах війни це один зі шляхів збереження культурного надбання і водночас можливість якнайширшого доступу до неї. Склад оцифрованого зібрання та хід роботи над цим проєктом проаналізовано у статті «Шевченкіана Британської бібліотеки»⁴.

ББ долучилася й до світового читання української літератури (Worldwide Reading of Ukrainian Literature Day) 7 вересня 2022 р. Його особисто відкрив директор Бібліотеки Р. Кітінг. Участь брали письменники Ірина Шувалова, Андрій Курков, Катерина Бабкіна, перекладачі Ніна Мюррей і У. Блекер (Living Knowledge Network (living-knowledge-network.co.uk)).

Британська бібліотека брала участь і у проведенні разом з Українським інститутом у Лондоні онлайн-резиденції «Ukraine Lab» для шести відібраних молодих українських та англійських письменників. Так, 9 листопада 2022 р. її фахівцями було проведено онлайн-захід для усіх учасників програми (Ukraine Lab: British Library workshop – European studies blog). Молоді письменники ознайомилися також з фондами ББ. Цікаво, що окрім іншого їм треба було написати невеличке есе про одне з українських видань з фондів ББ. Приємно було, що англійський письменник обрав, згадане мною на початку, рідкісне кишенькове видання «Кобзаря» 1881 р., призначене для нелегального ввезення в Україну через заборону української мови. Мені доводилося не раз показувати його високим гостям як таке, що зберігається лише у ББ та колекції Шевченкіани Ю. Меженка. Тепер воно отримало друге життя.

⁴ Стрішенець Н. В. Шевченкіана Британської бібліотеки. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 66. С. 336–346.

Зібранню Шевченкіани були присвячені також доповіді Н. Стрішенець: «Improving access to the Taras Shevchenko digital collections» на Конференції слов'янських східноєвропейських бібліотечарів, що відбулася у Британській бібліотеці, Лондон, 17 червня 2022 р. (<https://coseelis.wordpress.com/past-conferences/>); «Електронна Шевченкіана – спільний проєкт Британської бібліотеки та Національного Музею Тараса Шевченка» на Всеукраїнській конференції «Українська історична та культурна спадщина під час військової агресії РФ: досвід, виклики, загрози» (Одеська національна наукова бібліотека, 23–24 серпня, 2022); «Міжнародні проєкти з оцифрування української культурної спадщини як засіб її збереження: приклад Британської бібліотеки» на XXV Всеукраїнській дистанційній науково-практичній конференції Короленківські читання 2022 «Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни», Харків, 26–27 жовтня 2022 р.).

У 2023 р. ББ продовжила проводити зустрічі своїх читачів з українськими письменниками. Багато відвідувачів було на одній з них, яка називалася «Писати в умовах війни: говорять українські письменники» («Writing in War: Ukrainian Writers Speak»). Відбулася вона 17 квітня 2023 р. Про свій досвід війни, участі у літературному процесі у часі воєнного протистояння розповідали письменниця Вікторія Амеліна і журналістка, директорка Українського ПЕН Тетяна Терен (<https://www.pen-international.org/key-dates/writing-in-war-ukrainian-writers-speak>). 20–21 травня 2023 р. у Бібліотеці пройшов Фестиваль європейських письменників («European Writers' Festival: The Stories We Tell»), котрий привернув велику увагу преси, і у якому взяла участь українська письменниця, історик Олена Стяжкіна (<https://www.bl.uk/events/european-writers-festival-the-stories-we-tell>). Вона виступала на Секції «Війна та її наслідки», яка якраз також зачіпала болючі сучасні проблеми, котрі подекуди виявилися не повні зрозумілими деяким письменникам, що перебували поруч.

Важливо, що Британська бібліотека відгукнулася і на роковину початку війни. Директор Бібліотеки Р. Кітінг поширив своє звернення у цьому зв'язку, у якому відзначив: «Сьогодні виповнюється рік повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. У цю трагічну річницю я хотів би висловити свою особисту підтримку та підтримку Бібліотеки нашим колегам в Україні, а також усім співробітникам, які мають там близьких людей. <...> Ми зосереджені на підвищенні обізнаності про українську культурну спадщину». А на сайті бібліотеки з'явився спеціальний випуск блогу «Рік повномасштабного вторгнення Росії в Україну» (Marking one year since Russia's full-scale invasion of Ukraine - European studies blog). У ньому якраз йшлося про різні форми допомоги та сприяння Україні впродовж усього року війни.

Як ми пересвідчилися ці форми були різноманітними, й усі стали однаково значимими й важливими. І малюнки британських колег про Україну в часі війни, і теплі слова підтримки, і архівування з метою порятунку українських е-ресурсів, і надання матеріально-технічної допомоги бібліотекам, що потерпають від обстрілів, і популяризація української літератури й культури у Великій Британії. Це також досвід того, як багато можуть зробити бібліотеки, у т. ч. у міжнародних відносинах, народній дипломатії, беручи активну участь у суспільному житті.

Надія Стрішенець,

<https://orcid.org/0000-0001-8032-6622>,

докторка історичних наук, старша наукова співробітниця,

провідна наукова співробітниця,

відділ теорії та історії бібліотечної справи,

Інститут бібліотекознавства,

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського,

e-mail: strishenets@nbuv.gov.ua

Редактори *О. Клименко, В. Симкович, О. Косюк*

Комп'ютерне верстання, дизайн *С. Головаха*

Дизайн обкладинки *Л. Огір*

Підп. до друку 11.08.2023. Формат 70x100/16.

Папір офс. Ум. друк. арк. 7,32.

Обл.-вид. арк. 8,71. Наклад 155 прим. Зам. № 14.

Видавець і виготівник Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Проспект Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна